Økismenning

KOMMUNUREFORMUR

Samanlegging og lokaldemokrati

FØROYA KOMMUNUFELAG

Framløga: 20. februar 2010
Umboðsráðsfundur, Føroya Kommunufelag
Hotel Hafnia, Tórshavn
Framleggjari: Reidar Nónfjall

INNGANGUR

Framleggjari, endamál og innihald

© RNV 2010

CV: Framleggjari

Navn	**Reidar Nónfjall**
Bústaður	Tórshavn
Útbúgving	Cand. Merc.
Føddur	1963
Starv	**Stjóri í RN-Virkisleiðsla, sp/f**
Álitisstørv	**Fyrrv. nevndarlimur o.a.**
Royndir	**Stjóri á Strandfaraskipum Landsins, stjóri á Føroya Handilsskúla, prosjekt-leiðari, ráðgevi o.a.**

Umframt at brúka alment kenda vitan um kommunu-samanleggingar, so vil eg eisini brúka mínar egnu fakligu og leiðsluligu royndir!

Fyrri formaður: Kommununevndin frá 1996
Fulltrúi í Tinganesi: Eftirlit við kommunalu fíggjarætlanunum

Endamál

Endamálið við evninum

- Skapa innlit og tilvitan um kommunusamanlegging
- Grundarlag og *input* at taka politiskar avgerðir
- Skapa førleika hjá politikarum at greiða fólki frá málum, innihaldi, fyrimunum og vansum
- Seta ekstremt fokus á kommunusamanleggingar

Málbólkar

- Landspolitikarar
- Bý- og bygdaráðslimir
- Embætisfólk

Ringávirkan og handling

Politiskar avgerðir muga takast nú ella er vandi fyri, at samanleggingar verða framdar uttan tilfeingi og á knøunum - og úrslitini verða hareftir!

© RNV 2010

Innihald

1. Fortreytir hjá smærri kommunum
2. Almenni bygnaðurin
3. Samanlegging og burðardygd
4. Økismenning
5. Ávirkan á lokaldemokrati
6. Demokrati – búskaparlig og faklig burðardygd
7. Boðskapir

Serstøða fyri útoyggjar

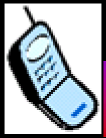

SLØKKIÐ FARTELEFONINA

© RNV 2010

Nógvir trupulleikar og avbjóðingar

Fólkafráflyting

FORTREYTIR

Smærri kommunur

Fortreytir – smáar kommunur

- Globalisering - altjóðagerðing
  - Netverk, global leiðsla og strategi, regulstandardisering, harmonisering, góðskustandardir, integratión, gjøgnumskygni
- Nýggj tøkni
  - Hard- og software, infraskipanir, maskinur, KT-integratión

- Borgarakrøv
  - Valmøguleikar, fleksibiltetur, tænastutilboð
- Produktsløg
  - Góðska, prísir
- Kapping
  - Lágir prísir, høg góðska, nýggjar tænastur
- Marknaðarstøða
  - Opin landamørk, meira frítíð, alternativar vørur og tænastur
- Stýring av immateriellum aktivum
  - Stýra tí virksemi, sum ikki kann greiðast frá ella mátast
- Krøv frá áhugabólkum, hugtak: *Stakeholder Management*
  - Feløg, lokalsamfelag, umhvørvi o.o. seráhugamál

© RNV 2010

Borgara- og brúkarakrøv

Almennar tænastur

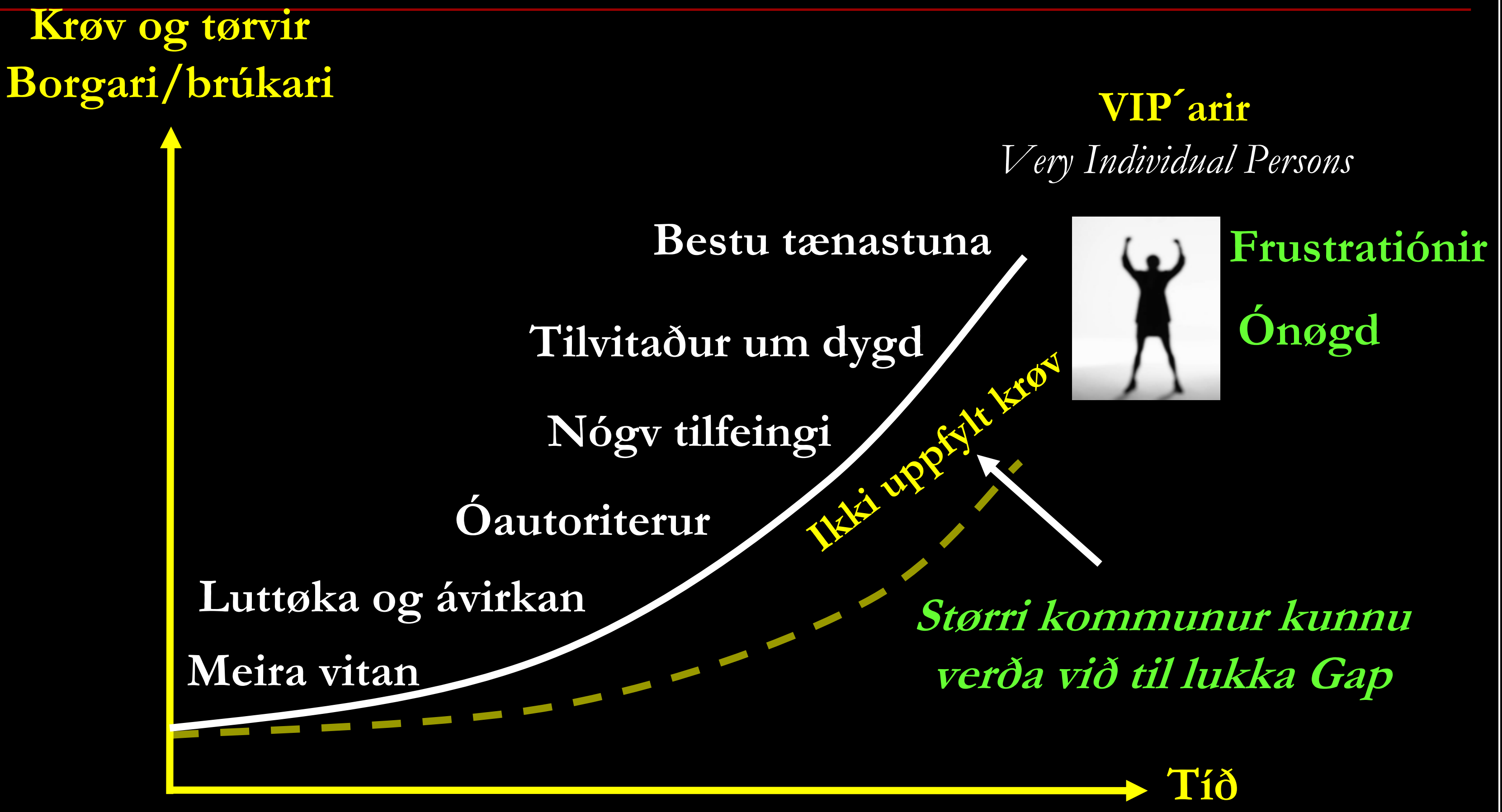

© RNV 2010

Vandatekin

Fyriskipan, bygnaður, búskapur o.a.

- Vantandi fokus á kommunusamanleggingar – *ongin strategi!*
- Ógreitt uppgávu- og ábyrgdarbýtið
- Fólkafráflytingar og skeiv demografi - ung/gomul
- Veikt demokratiskt grundarlag – vantandi fólkagrundarlag
- Veikt lokaldemokrati mótvegis landsmyndugleikunum
- Stórt arbeiðsloysið – serliga í útjaðaranum
- Lækkandi inntøkur – fráflyting, avtøka/niðurlegging av virkjum
- Skuld og gjaldføristrupulleikar – ójavnt býtt
- Vantandi vinnuligt virksemi og mennandi verkætlanir
- Fìggjar- og búskaparkreppan skapar vánalig og ivasom útlit

Ógjørligt hjá miðalstóru og smáu kommununum at koma úr fíggjar- og búskaparkreppuni við verandi bygnaði og skipan!

ALMENNI BYGNAÐINUM

Endurskoðan av uppgávum, fyriskipan o.a.

© RNV 2010

Bygnaðarbroytingar

Verandi støða

- Vantandi veruligt fokus á almenna bygnaðin o.a.
- Almenni bygnaðurin ongantíð endurskoðaður
- Uppgávu- og ábyrgdarbýtið ógreitt millum land og kommunur
- Landið eitt bygnaðarligt hall – varandi ójavnvág millum inntøkur og útreiðslur. Tørvur í rationaliseringum o.a.
- Danska Fólkatingið, Strukturkommissión, okt. 2002

Endamál við endurskoðan

- Tryggja, at tað almenna – land og kommuur – veita bestu og bíligastu tænastuna til borgaran – nú og í framtíðini – *tryggja vælferðarsamfelagið*

© RNV 2010

Fusiónsbylgjur

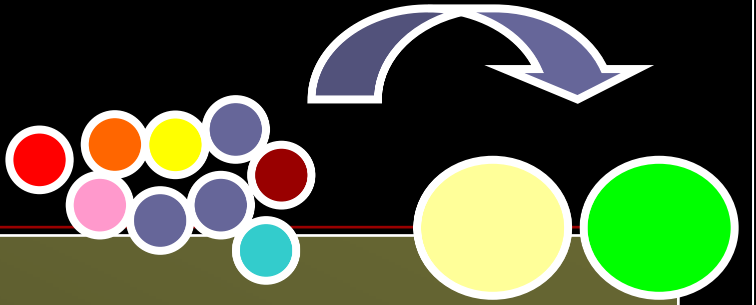

Bakgrund

- Búskaparkreppur
- Vantandi menning – vinna og demokrati
- Tørvur á rationaliseringum o.a.

Vinnan - vinnugreinar

- Bankafusjónir, standardframleiðslur – *low-cost* strategi

Samfeløg

- Samanlegging av kommunum í norðanlondum: T.d. Ísland, Danmark, Finnland og Norra
- Samanlegging av almennum stovnum

© RNV 2010

SAMANLEGGING OG BURÐARDYGD

Endamál, innihald, fyrimunir o.a.

© RNV 2010

Samanlegging

Endamál

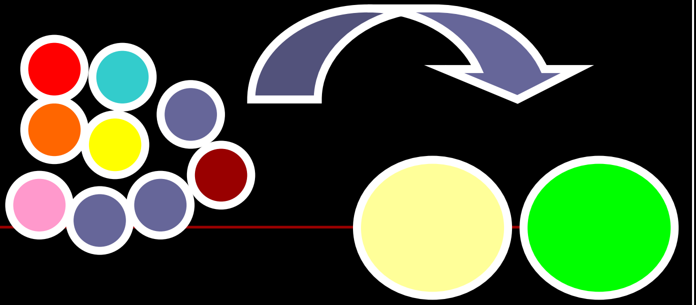

Endamálið við samanlegging

Ein samanlegging er ikki eitt endamál í sjálvum sær, men ein miðil at skapa grundarlag fyri at uppnáa nakrar búskaparligar, fakligar, demokratiskar, sosialar, og tænastuligar fyrimunir – í mun til verandi eindir

Samanleggingar koma ikki av sær sjálvum – politiskar ætlanir skulu leggjast og politisk handling skal til!

© RNV 2010

Burðardyggar eindir

Búskaparliga og fakliga

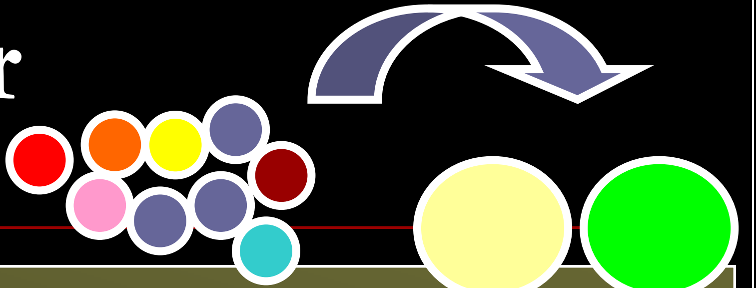

Hugtakið burðardygd

- Upprunaliga frá økologi – sambandið millum livandi verur og umhvørvi – td. samspæl millum borgarar og lokalumhvørvi
- Evnini og orkan fíggjarliga og fakliga/umsitingliga sæð í mun til støðd og samanseting av kommunalum eindum
- Brúkt av donsku Strukturkommissiónini – saman við hugtøkum sum rationalisering, effektivisering, produktivitetur og dygd í almennumuppgávuloysnum, 2004

Búskaparlig burðardygd

Inntøkugrundarlag, vinnuligt virksemi, fremja íløgur o.a.

Ymiskar støddir á eindum – krevur *útjavningarskipan*

Faklig/umsitingarlig burðardygd

Professionel umsiting, dygd, málsviðgerð og avgreiðsla o.a.

© RNV 2010

Samanleggingarkriteriu

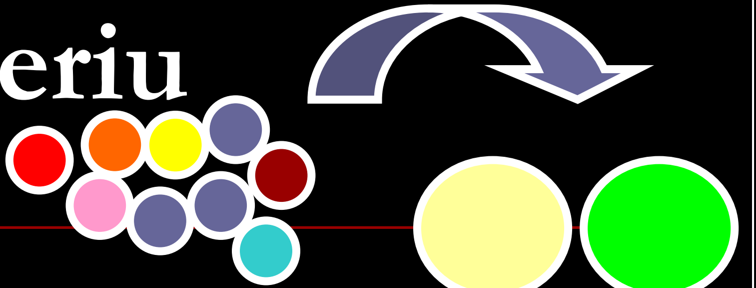

Kriteriu

- Samanhangandi økir geografisk
- Demografi og fólkagrundarlag
- Búskaparlig javnvág – rakstur/ogn/skuld
  - Neyðugt við útjavningarskipan

Onnur kriteriu

- Fysiskir karmar – felags bygningar og hølir
- Socio-kulturel viðurskfti. Ymisk mentan, siðvenjur og fordómar – samstarvsførleiki
- Tilgongdir – umsiting og kommunikatión

Samanlegging

Fyrimunir og vansar

Organisatoriskir fyrimunir

- Greitt uppgávu-, ábyrgdar- og heimildarbýtið – land/kom.
- Gjøgnumskygni í lóggávu, umsiting o.a.
- Professionel politisk og umsitingarlig leiðsla
- Professionel búskaparstýring og saksviðgerð
- Hægri dygd, effektivitetur og produktivitetur
- Veruligt samtarv– aðrar kommunur, landið og altjóða

Organisatoriskir vansar

- Missa identitet – kenslur
- Heilt smá økir gloymast
- Niðurlegging av stovnum í smáum økjum

Nýggjar fortreytir

Synergieffektir

- 1+1 = 3 effektin

Størri fólkagrundarlag

- Breiðari og stabilari inntøkugrundarlag
- Dynamikkur
- Fleiri valevnir av velja í millum í einum størri øki

Stórrakstrarfyrimunir

- Færri íløgur av sama slag – nýggjar íløgur
- Størri eindir innan tøkni, umsiting og skúlar
- Hægri dygd + sertænastur

© RNV 2010

Stórrakstrarfyrimunir, DK

Rakstrarúteiðslur og kommunustødd

Kanningar og útrokningar úr Danmark

Skúlar og vegaverk
- Fallandi útreiðslur frá umleið 10.000 íbúgvar

Barnaansing
- Fallandi útreiðslur til umleið 20.000 íbúgvar og síðan hækkandi

Eldrarøkt
- Hækkandi útreiðslur – størri eldrabyrða

Umsiting
- Fallandi útreiðslur til umleið 40.000 íbúgvar og síðan hækkandi

Eftir hesum at døma eru fleiri búskaparligir fyrimunir at heinta við samanleggingum ella størri eindum!

© RNV 2010

Stórrakstrarfyrimunir

Hvussu heinta stórarakstrarfyrimunir?

- Krevur politiskt dirvi at innheinta fyrimunir
- Færri bygdaráðsformenn, skrivarar, starvsfólk o.a.
- Afturlating av skúlum, barnagørðum, kommunu-skrivstovur, bókasavn o.a. ……………
- Ymisk geografi

© RNV 2010

Kritiskir succesfaktorar

Týðandi faktorar – kvantitativ krøv

Nær eru størri eindir væl eydnaðar sambært borgarunum

© RNV 2010

Samanleggingarætlan

Kommunusamanlegging skipast sum eitt prosjekt – byrjan, innihald og endi!

Leiðsla og planlegging

- Politisk mál og strategi - langtíðarætlan
  - Fíggjarætlan, rakstur og íløgur 1-4 ár
    - Politiskar handlingsætlanir, 1-4 ár
      - Eftirmeting

Samanleggingar uttan greið mál, handlingsætlanir og verkseting skapa ov fá ítøkjulig úrslit!

© RNV 2010

Royndir frá samanlegging

Føroyar og norðurlond

Føroyar

- Stór verkætlan sett á stovn í 1996 og síðan aftur í 2008/2009
- Ongin av verkætlanunum er sett í verk í eitt 14 ára tíðarskeið
- Sein og óskipað tilgongd – frívillug samanlegging fisako /tvang
- Løgtingið tekur onga støðu - letur standa til
- Smærri samanlagdar kommunur hava fingið ítróttarhøll o.a.

Norðurlond

- Umfatandi samanleggingar, umleið 15 ár síðan
- Dømi: 6 mðr. til regiónplanlegging 2009, Keypmannahavn

Í altjóða høpi gera Føroyar sera fáar samfelagsligar bygnaðarbroytingar og harvið skapa grundarlag fyri menning og best møguligu tænastuni til borgaran – arbeitt verður frá sak til sak, ár til ár o.a.!

Alternativ til samanlegging

Royndirnar higartil

Samstarv

- Samstarv um skúlar, eldsløkking o.a. – sera avmarkað
- Onki vinnulig ella mentanarlig samstarv
- Royndirnar vísa, at óformlig samstarv virka ikki nóg væl - eru óstøðug og tilvildarlig – trupult at delegera ábyrgd
- Royndirnar higartil vísa at frívillug samanlegging er langt frá nóg mikið at fremja samanlegging – í 16 ár eru framdar umleið 18 samanleggingar

Búskaparlig incitament til samanlegging

- Útjavning

© RNV 2010

ØKISMENNING

Menning og størri eindir

Økismenning

Samanlegging og økismenning

Bakgrund

- Størri ella burðardyggar eindir einasta grundarlag fyri økismenning
- Ógjørligt við økismenning við verandi smáu kommunalu eindum í einum øki

Fyrimunir

- Størri fólka- og vinnugrundarlag
- Størri inntøkugrundarlag
- Sterkur partur mótvegis landsmyndug-leikunum

Samanlegging er grundarlagið fyri økismenning og skal tryggja støðið undir komandi ættarliðum – nakað við burðardygd at gera!

© RNV 2010

Økismenning – størri eindir

Samstarvsøkir

Krøv og fortreytir

- Økir sum dynamo´ir fyri økismenning
- Ábyrgd fyri økismenningarætlan. Amboð
- Úrslit umvegis formligt samstarv millum kommunu, vinnu, skúlar og aðrar aktørar

Samstarvsøkir

- Ferðavinna - økisferðavinna
- Mentan
- Útbúgving
- Vinnuframaskipanir
- Innovatión
- Náttúra og umhvørvi
- Onnur øki

© RNV 2010

ÁVIRKAN Á LOKALDEMOKRATI

© RNV 2010

Lokaldemokrati

Allýsing

Hvat er demokrati

- Fólkastýri - luttøka/ávirkan – einstaklingar ella kollektivt
- Fólkastýri - eisini knýtt til hugtøk sum frælsi o.a.

Hvat er lokaldemokrati

- Aktiv luttøka og ávirkan í nær-umhvørvinum/lokal mál
- Í einum sera lítlum landi er alt meira og minni eitt lokalt øki

Treytir fyri lokaldemokrati

- Breið fólkslig undirtøka fyri samanlegging
- Delegering av uppgávum og ábyrgd til størri eindirnar
- Mentað demokrati og samstarvsevnir

Demokrati við vantandi fólkagrundarlag, vantandi delegering og vantandi búskaparligum handlifrælsi og styrki, virkar ikki!

Ein fiskur í einum hyli uttan vatn kann ikki svimja!

Luttøka og ávirkan

Kommunustødd og luttøka

- Jú, smærri eindir, jú betri møguleikar fyri luttøku. Hinvegin er minni at taka avgerð um
- Mobilisering: Hækkandi luttøka í størri kommunum – meira at hava ávirkan á – sosial interaktión o.a.
- *Decline-of-community*: Luttøkan minkar vegna minni nær-leika og kunnleika.
  - Identifikatión við lokaløki og kunnleikin til hinar íbúgvarnar í løkaløkinum er ein fortreyt fyri lokalpolitiskum engagementi-/virknari luttøku

© RNV 2010

Slag av luttøku

Individuel luttøka

- Kontaka lokalpolitikarar, kontaka embætisfólk, skriva lesarabrøv, senda formligar klagur o.a.

Kollektiv luttøka

- Umvegis flokkar, organisatiónir og tiltøk

Virksemi í flokkum og áhugafeløgum

Luttøka í demokratinum umvegis vælvirkandi fjølmiðlar

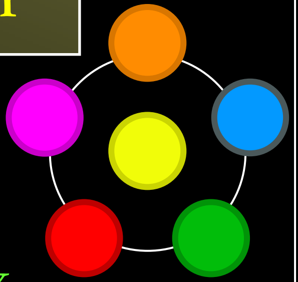

Luttøka í demokratinum umvegis sosial netverk

Tað er ikki semja um, hvussu nógv av hvørjum slag av luttøku virkar gott ella er ynskilig!

© RNV 2010

Ávirkan á lokaldemokrati

Fyrimunir við størri kommunum

- Meira lokaldemokrati, hóast størri kommunur og fysiska formiliga fjarstøðan er longd
- Styttri frástøða til *málbólkar* – borgarar og vinna
- Útbúgvin fólk búseta seg í størri økjum
- Munandi minni ávirkan frá vinar- og kenningarpolitikki
- Færri persónheftar avgerðir

Vansar við størri kommunum

- Frá 5 til ongan valdan lim í nýggja kommunustýrið
- Synergieffektir: krevja td. niðurlegging av smáum skúlum
- Missa identitet – kenslur
- Longri frástøða til *einstaka* borgaran, vinnufólk o.o.

Nýliga gjørd trivnaðarkanning frá Tórshavnar kommunu vísti, at foreldrini í teimum størru barnagørðunum vóru betri nøgd enn tey í teimum smáu – hví?

© RNV 2010

Nýtt lokaldemokrati

Àvirkanin frá størri eindum

Størri eindir fáa ávirkan á lokaldemokrati í smáu kommununum.

Skúlar verða at leggja niður, plasering av stovnum í tætt fólka økir o.a.

Borgarar venja seg til at brúka aðrar mannagongdir og demokratiskar tilgongdir.

Borgarar venja seg við at luttaka og fáa ávirkan í áhugabólkum og umvegis serlig forum/netverk/lokalar nevndir o.a.

Hinvegin: hægri búskaparlig og faklig burðardygd

© RNV 2010

DEMOKRATI

- búskaparlig og faklig burðardygd

© RNV 2010

Verandi lokaldemokrati

Fakts um Føroyar 2010

- Umleið 120 bygdur og býir - 48.000 íbúgvar / 1.400 kvkm.
- 34 kommunur – stórar og smáar
- Umleið 170 bý- og bygdaráðslimir (miðal 5 x 34)
- Sera ójøvn spjæðing í fólkagrundarlagum
- Tunt grundarlag fyri einum vælvirkandi lokaldemokrati
- Alment afturlatnar kommunalar eindir og skipanir

Frá smáum til stór lokalsamfeløg

- Føroyskar kommunur eru eftir samanleggingar framvegis sera smáar
- Størri eindir skapa grundarlag fyri einum betri virkandi lokaldemokrati og økismenning

© RNV 2010

Føroyskt demokrati

Nýliga kunngjørd kanning – gjørd í fleiri londum

Nøgdsemi við føroyskt demokrati

- 5,6 stig av 10 = ivasamt, hvussu vælvirkandi
- Fatanin hjá nógvum føroyingum, er, at vit sum eitt lítið land hava eitt vælvirkandi demokrati – sera ivasamt
- Vælvirkandi demokrati og vinar- og kenningarpolitikkur - nakað óskyldugt og má góðtakast
- Valluttøka: lág, lækkandi og ójøvn í kommununum

Nøgdsemi við avrikini hjá landsstýrinum

- 4,1 stig av 10 = ikki nøgd

Búskaparlig burðardygd

Búskaparlig burðardygd í mun til demokrati

- Ikki eitt val millum sterkari búskap og verri demokrati
- Búskaparlig burðardygd ein fortreyt fyri menning av lokaldemokratinum
- Størri og tryggari inntøkugrundarlag - betri tænastur, trivnaður og handlifrælsi til politikarar og borgarar
- Íløgur í smærri økini – alternativt ongar íløgur
- Betri fíggingar- og lánimøguleikar – politiskt handli-frælsi til økismenning
- Neyðugt við útjavningarskipan – líkastilla eindirnar

Faklig burðardygd

Faklig burðardygd í mun til demokrati

- Faklig burðardygd ein onnur fortreyt fyri menning av lokaldemokrati
- Gjøgnumskygni og opinleiki í umsitingini – mennir demokratisku tilgongdirnar
- Betri búskaparstýring og sakviðgerð, ***rættartrygdina***
- Umsitingarligur førleiki vil involverað borgaran – krav um samstarv millum umsitligarligu økini í eindini
- Umsitingarligir stórrakstrarfyrimunir økjast við kunning umvegis heimasíður, meira regulstýring, nýtsla av útbjóðing og kontraktstýring
- Búskaparliga burðurdyggar eindir ein fortreyt fyri fakliga burðardyggum eindum

© RNV 2010

ONNUR SJÓNARMIÐ

© RNV 2010

Kommunusamanlegging

Onnur sjónarmið

Aðrir spurningar í sambandi við kommunusamanlegging

- Samstarv/semjur millum land og kommunur
- Búskaparlig burðardygd – m.a. økismenning, tryggja komandi ættarlið o.a.
- Vinnulig menning
- Uppgávubýtið millum land og kommunur
- Fakligheit og dygd í uppgávum/tænastum
- Meira regulstýring
- Nærleiki/lokal atlit
- Politiskur áhugi og politiskt álit
- Nøgdsemi hjá borgarunum við tænastur

© RNV 2010

BOÐSKAPIR

© RNV 2010

Boðskapir

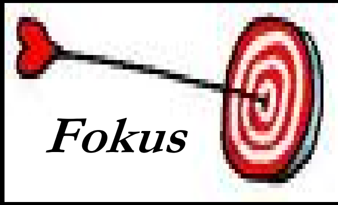

Topp 12

1. Sera sein og óskipað samanleggingartilgongd í FØ
2. Ógreið politisk mál og strategi á kommunala økinum
3. Ógreiðir karmar og rætningur frá landsmyndugleikunum
4. Grundarlagið versnar við fólkafráflyting
5. Grundarlagið versnar við fíggjar- og búskaparkreppuni
6. Størri eindir = sterkari búskaparligt grundarlag, BBD
7. Størri eindir = betri fakligur førleiki, FBD
8. Vælstandur = handlifrælsi = veruligt demokrati
9. Størri eindir = vælvirkandi lokaldemokrati
10. Kommunusamanlegging = økismenning
11. Størri eindir = altjóða samstarv
12. Kommunusamanleggingar hava sera stóran skund

© RNV 2010

Væl vald orð

”Den der ikke tør vælge, hvilkan vej han vil gå, ender som sten i den trappe De stærke vil træde på”
Karl Shanberg – svenskur yrkjari

- At leita saman er ein byrjan
- At verða saman er eitt framstig
- At arbeiða saman er ein succes.

Henry Ford

Vit hava ábyrgdina bæði av tí vit gera og tí vit lata vera við at gera.
Bodo Schafer